

România : țara crizelor suprapuse

Mircea Coșea¹

Sursa: Revista Inovația Socială nr.1/2015 (ianuarie-iunie)

URL stabil: <http://www.inovatiасociala.ro/articol/149/>

Publicată de: Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Revista Inovația Socială este o revistă online creată în cadrul proiectului „Inovația Socială - Factor al dezvoltării socio-economice”, proiect coordonat de Prof.dr. Cătălin Zamfir în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții. Această revistă utilizează politica liberului acces la conținut, pornind de la principiul conform căruia cercetarea deschisă publicului sporește schimbul global de cunoaștere. Inovația socială este o revistă electronică pe care cititorii o pot urmări pe măsură ce este scrisă și pe care o pot scrie ei înșiși. Revista va avea o apariție bianuală, dar fără a avea o dată de apariție, ci un interval în care este scrisă. Astfel, în lunile ianuarie-iunie va fi scris primul număr, iar în lunile iulie-decembrie va fi scris cel de-al doilea număr. În perioada respectivă, pe platforma online vor fi publicate în timp real contribuțiile și dialogurile generate între cititori și contribuitori.

Prin accesarea articolelor din arhiva Revistei Inovația Socială indicați acceptarea termenilor și condițiilor de utilizare care sunt disponibile la adresa <http://www.inovatiасociala.ro/> care indică, în parte, faptul că puteți utiliza copiile articolelor doar pentru utilizare personală, necomercială. Vă rugăm să contactați redacția pentru alte tipuri de utilizare la adresa contact@inovatiасociala.ro.

Orice copie a materialelor din Revista Inovația Socială trebuie să conțină aceeași notă de drepturi legale, așa cum apar acestea pe ecran sau tipărite.

¹mirceacosea2002@yahoo.com

România : țara crizelor suprapuse

Mircea Coșea

Criza economică și financiară mondială a devenit vinovatul de serviciu al mării majorități a discursurilor politice din România în ultimii ani. Consider că o astfel de abordare suferă cel puțin de superficialitate. În realitate, criza mondială s-a suprapus peste o criză structurală și de sistem care caracterizează economia și societatea românească încă de pe timpul comunismului dar, evident, nu este comod și convenabil să se vorbească despre aceasta deoarece ar ieși la iveală lipsa de voință și puțință a actualei clase politice de a reforma profund o situație nu doar moștenită dar și tolerată din interese electorale și de clientelism politic.

După aproape un sfert de secol de la schimbarea regimului politic și al modelului economic de dezvoltare România se caracterizează nu numai prin efectele elementelor conjuncturale ale crizei economice mondiale ci și prin elemente structurale și tipologice de fond ce o poziționează pe o treaptă distinctă a piramidei dezvoltării și modernității. Criza economică mondială și apariția efectelor ei asupra economiei românești au contribuit însă substanțial la schimbarea tendinței de ratrapare a decalajelor României față de Uniunea Europeană. Intrarea în recesiune economică pe fundalul programului de austeritate început în 2009-2010 a contribuit și mai mult la agravarea dificultăților legate de incapacitatea realizării unor performanțe economice apte de a îndeplini criteriile de convergență și de reducere a decalajelor.

Societatea și economia românească nu au identificat și asimilat corect și eficient după 1990 principiile și valorile economiei de piață. S-a creat doar forma dar conținutul, atunci când nu a fost complet ignorat, a fost deturnat spre interese politice generale sau economice de grup. Astfel, economia de piață românească nu a asimilat cultura relației contractuale ci pe cea a relației clientelare, sursa principală a acumulării de capital nu o reprezintă profitul afacerii ci banul public preluat prin relații clientelare cu bugetul statului. Într-o perioadă istorică extrem de scurtă, clientela politică a acumulat averi personale pe care o economie de piață adevărată nu le-ar fi putut realiza decât în decenii. Ca o consecință, economia de piață românească a condus la o stratificare rapidă a societății în contradicție cu tendințele europene actuale de reducere a diferențelor prin politici de solidaritate și coeziune socială.

Cine sau ce sunt responsabili pentru această situație? Ce putem face în viitor?

Să începem cu explicația crizei economice și financiare internaționale ale cărei mecanisme încep să fie din ce în ce mai bune cunoscute.

Abundența lichidităților la nivel internațional, creșterea exponențială a exporturilor și a rezervei de valută a Chinei care și-a plasat o mare parte din excedente în economia americană care, la rândul ei, a continuat să aplice o politică a banilor ieftini și de îndatorare a menajelor sunt principalele aspecte ale modului în care s-ar putea explica declanșarea crizei.

Fenomenul subprimes, titrizarea instituționalizată², explozia produselor financiare derivate, absența reglementărilor în domeniul băncilor de investiții și a fondurilor speculative (private equity) au fost de fapt avancronica unei crize anunțate, a unei prăbușiri sistemice imediate la nivel mondial cu extensii în criza imobiliară, în cea financiară, a lichidităților, a burselor cu repercusiuni în solvabilitatea bancară prin devalorizarea aproape instantanee a fondurilor lor proprii.

² Titrizarea (CDO = Collateralized debt obligation) indică un titlu de datorie bazată pe titlurile mai multor active, în general ABS (asset backed securities), acțiuni și obligații sau tehnică financiară ce constă în transferul către investitori a unor active financiare cum ar fi creanțele (facturi emise dar neonorate sau împrumuturi) transformând aceste creanțe, prin trecerea printr-o societate, în titluri financiare emise pe piața de capital.

Dimensiunea financiară a crizei este însă covârșitoare. Ea se evidențiază prin așa numitele inovații financiare (produse diversificate)³ care au contribuit într-o mare măsură la manifestarea unor disfuncționalități ale pieței de capital și la consecințele lor de natură prociclică.

Chiar dacă această dimensiune financiară este atât de importantă, legată de fenomenul subprimes, analiza nu poate subestima dimensiunea economică, legată de trendul consumului, relația acționarială sau politica fiscală. Pe altă parte, ar fi greșită o atitudine de demonizare a dimensiunii financiare și, în primul rând, a locului și importanței piețelor financiare.

Din acest unghi al aprecierii dimensiunii financiare și a rolului pe care l-a avut în declanșarea crizei ar mai trebui spus că eficiența utilizării capitalului pe piața financiară a evidențiat o clară tendință de scădere, cu cel puțin zece ani înainte de declanșarea crizei, și că, în plan geografic, au apărut tendințe contradictorii cum ar fi excesul de economisire în China, scăderea graduală a puterii de cumpărare în Europa și Japonia sau fragilizarea trendului consumatorist în Statele Unite, susținut din ce mai mult prin îndatorare.

Toate acestea pot fi exprimate succint prin faptul că a exista, încă din deceniul trecut, un climat ce a permis susținerea artificială a consumului prin reducerea dramatică a veniturilor și economiilor populației, cu predilecție în Statele Unite, dar nu numai.

Trei elemente pot caracteriza această criză: amploarea, contagiunea și extinderea geografică.

Amplourea este colosală în termenii pierderilor pe care le-a pricinuit. O estimare publicată în ziarul La Stampa la sfârșitul anului 2009 estima că economia mondială a pierdut între 30-35% din PIB numai pe parcursul anilor 2008 și 2009 iar anul 2010 ar mai putea adăuga încă o pierdere de 7-8%.

Contagiunea, adică potențialul ei de trecere de la un tip de piață la altul este, de asemenea, extraordinar. Născută pe o piață locală, ultra specializată, aceea a imobiliarului american, ea s-a propagat pe piețele bancare și de capital, trecând cu mare ușurință din sfera financiară în cea a economiei reale.

Extinderea geografică este, de fapt, normală prin caracterul globalizat al economiei. Fiind prima criză în condiții de globalizare poate fi interpretată și ca pe un test al acesteia.

Putem identifica în portofoliul marilor debateri internaționale două puncte de vedere distincte. Unul interpretează această criză ca fiind de natură ciclică dar nemaîntâlnit de violentă, altul este de părere că asistăm la sfârșitul actualei ordini economice internaționale și la trecerea spre un nou model de organizare și funcționare a lumii economice.

Cei care consideră că actuala criză se înscrie într-un ciclu conjunctural normal insistă asupra faptului că reculul activității economice se explică printr-o creștere excesivă a prețurilor în imobiliar în contextul unei creșteri exagerate a construcției de locuințe și un preț excesiv al activelor financiare. Ei consideră că relansarea va urma după o perioadă de "corecție" pe parcursul căreia prețurile din imobiliar și al activelor financiare vor scăde și se va lichida stocul de locuințe nevândute.

Cei care susțin că actuala criză anunță o ruptură violentă și definitivă cu societatea consumatoristă bazată pe o creștere economică de durată se bazează pe faptul că anterior crizei cererea menajelor era suportată nu numai prin nivelul veniturilor proprii ci și printr-un înalt grad de îndatorare.⁴ Se consideră că după criză nu se va mai putea conta decât pe venituri, ceea ce va determina nu numai o scădere a cererii și a nivelului activității în economia reală ci și o depreciere constantă a tendinței de creștere. Astfel, sunt de părere susținătorii acestui punct de vedere,

³ Jean- Herve Lorenzi: „La crise a deux visages”. Brodard et Taupin. Paris 2010.

⁴ Jaques Attali este categoric din acest punct de vedere. El susține că societatea americană a instaurat sistemul prin care instrumentul financiar a devenit un substitut al veniturilor. (Jaques Attali “La crise, et après?” Fayard. Paris 2008).Ideia este susținută de majoritatea lucrărilor destinate explicării fenomenului de subprimes din economia americană (vezi: Le Cercle des economistes „Fin de monde ou sortie de crise?” Tempus 2009; Paul Krugman “Optimal fiscal policy in a liquidity trap” Mimeo 2008; Oliver Blanchard “Fiscal policy for the crisis” IMF staff position note. 2008; Forum d’Action Modernites “Vers un autre monde economique” Descartes & Cie. 2009.)

insuccesul unor politici contracilice, practicate în unele țări, se explică tocmai prin faptul că nu avem de a face cu o criză ciclică ci cu o criză de model, atacabilă doar cu politici structurale capabile să schimbe nu numai raportul dintre nevoi și resurse ci și mentalități și comportamente.

Există însă și puncte de vedere care întrunesc acceptul unui număr mai mare de analiști. Astfel, se consideră că:

- *Este o criză pe termen lung în pofida faptului că la începutul anului 2010 se întrevăd unele semne de relansare a economiei mondiale.*

Chiar dacă în unele țări există motive de încurajare prin reluarea, chiar modestă, a unor activități economice, riscul declanșării unui nou șoc încă există. Politicile anticriză practicate⁵, indiferent de natura lor, nu au reușit să surprindă esența fenomenului ci doar să contribuie la o oarecare îmbunătățire a modului de gestionare a crizei. Se vorbește tot mai mult și tot mai des despre necesitatea identificării cauzelor profunde ale crizei⁶, adică dificultățile tot mai mari pe care le întâmpină țările dezvoltate occidentale de a compensa epuizarea propriilor resurse cu resurse preluate din restul lumii. Aceste țări s-ar găsi în situația în care resursele lor de forță de muncă, tehnologice și financiare nu mai pot fi aduse la randamente maxime de eficiență datorită efectelor perverse pe care le au în timp modele sociale de tipul societății consumatoriste ale statului prea generos, datorită decalajului excesiv dintre profit și salarii ca și datorită subordonării economiei materiale economiei financiare. Soluția la această situație ar fi fost promovarea politicilor de globalizare a piețelor, în special a piețelor financiare care au permis menținerea nivelului de trai occidental prin crearea unei „bule”⁷ financiare la nivel planetar.

Criza nu ar avea deci șansa să fie depășită pe termen scurt și pentru că această primă criză financiară mondializată se explică prin incapacitatea celui mai dezvoltat element al economiei mondiale – economia Statelor Unite ale Americii - de a asigura salarii la nivelul ofertei de consum ceea ce a condus la exacerbarea cererii de credite pentru bunuri de consum primordiale, locuințe în primul rând. Efectul a fost nu numai îndatorarea masivă a majorității populației dar și creșterea artificială a valorii bunurilor procurate. Pe de altă parte, această creștere a fost preluată de instituțiile bancare care și-au mărit patrimoniul fără riscuri prin efectele fenomenului de titrizare.

Prelungirea crizei și peste orizontul anului 2015 ar fi astfel justificată printr-un „transfer” de elemente nocive din economia americană în economia mondială cu care se află într-o profundă interacțiune prin efectele globalizării. Mai mult, acest transfer de nocivitate se face în condițiile în care întreaga lume occidentală dezvoltată se află într-o perioadă de sensibile dezechilibre și dificultăți generate de propriile ei erori și eșecuri ale modelului ei de dezvoltare. Situația în care se află actualmente Uniunea Europeană prin dificultatea transpunerii în practică a Tratatului de la Lisabona completează această analiză.

- *Este o criză a economiei financiare dar are importante extensii și efecte în economia reală, atât la nivel macro cât și micro.*

⁵ În unele țări, în principal europene, accentul a fost pus pe politici capabile să stopeze fenomenul de dereglare a piețelor financiare sau să limiteze efectele recesiunii asupra pieței forței de muncă prin așa numite programe de creștere a încrederii, cuprinse în schemele unor planuri de relansare economică. În SUA s-a pus accentul pe planuri de redresare (recovery) adresate nu numai unor acțiuni pe termen scurt și mediu ci și pe termen lung: cercetare-dezvoltare, educație, re tehnologizare, informatizare, ecologie și dezvoltare durabilă. (vezi: Jaques Mistral “La Troisieme revolution americaine” Perrin.Paris 2008)

⁶ Hatzius Jan „The Fed’s Hard Slog” Goldman Sachs US Economic Analyst nr.09/2.2009 ; Cahuc Pierre, Zylberger Andre “Les reformes ratees du president Sarkozy” Flammarion 2009; Chevalier Jean-Marie “Statu quo ou nouvelle croissance” Economica 2009; Attali Jaques “Survivre aux crises” Fayard 2009.

⁷ Termenul indică un nivel al prețului (active financiare: acțiuni, obligațiuni) pe piață (de capital, imobiliară, materii prime) excesiv în raport cu valoarea intrinsecă a bunurilor sau activelor respective sau o creștere artificială a prețului prin acțiuni speculative.

Fără îndoială, se consideră că economia financiară a provocat începerea crizei dar efectele sociale nu ar fi fost atât de grave și de ample dacă nu ar fi existat dezechilibre profunde ale raportului dintre trendul investițional și cel al economisirilor pe fundalul unor deplasări ale politicilor industriale spre tendința de subestimare a rolului industriei în raport cu alte sfere de activitate și, în primul rând, față de cea a serviciilor.

Analiza declarațiilor oficiale și a studiilor prezentate sau publicate în Statele Unite ale Americii și în Europa nu dezvăluie note de optimism și nici nu fac, așa după cum s-au făcut la noi, promisiuni de relansare pe parcursul acestuia. Eventualii muguri de relansare, apăruți în câteva țări, sunt prezentați cu prudență și chiar cu neîncredere, ideea posibilității reintrării în recesiune fiind foarte des întâlnită.

Începutul anului 2015 se caracterizează în Europa printr-o evidentă încercare de a regândi criza și modul de acțiune împotriva ei, evitând capcana restrângerii doar la analiza fenomenelor financiare. Ieșirea din criză presupune cu necesitate accentuarea interesului pentru reindustrializare dar nu în sensul reactivării capacităților industriale preexistente ci în sensul orientării spre ramuri și domenii ale industriei de vârf, susținute de puternicele capacități de dezvoltare-inovare

Concluzia este aceea a necesității trecerii de la o economie preponderent orientată spre sfera serviciilor, bazată pe piața internă și finanțată prin consumul pe credit, la o economie în care industria să-și regăsească un loc important nu numai prin crearea de locuri de muncă dar și printr-un potențial concurențial sporit pe piețele externe.

La nivel micro există și alte elemente care pot fi încadrate în categoria factorilor de criză. Este vorba de efectele a două fenomene noi: financiarizarea și dematerializarea. Considerate marginale înainte de declanșarea crizei, ele revin acum în prim plan prin trei aspecte importante:

- Reevaluarea conceptului de patrimoniu prin apariția problemei activelor imateriale (incluse sau neincluse în categoria bunurilor de capital) .
- Apariția unor elemente totale externe activității de bază ale întreprinderii dar care nu mai pot fi excluse din conceperea strategiilor sau chiar a business planurilor pe termen scurt (factorii ecologici, elemente ale funcției sociale ale întreprinderii la nivel local, elemente de integrare în norme comunitare sau în programe transfrontaliere ș.a.)
- Crearea unui spațiu financiar fără frontiere ceea ce permite generalizarea contabilității investiționale și ale rentabilității în contextul transformării perimetrului întreprinderilor în sensul devenirii lor de platforme de integrare a valorii adăugate din domenii colaterale.

Astfel, întreprinderile ar avea, atât în criză dar și în post criză, dificultăți de adaptare la noile condiții ale creării valorii produsului/serviciului prin găsirea unei metode de includere a activelor imateriale într-un patrimoniu încă necalificat juridic pentru acceptarea însumării activelor materiale cu cele imateriale.

Rezultă că o explicație a crizei ar putea fi găsită și în situația la nivel micro datorită faptului că valoarea reală a produsului nu mai corespunde cu valoarea lui de piață prin neincluderea unor elemente imateriale sau conjuncturale în cost. Efectul s-ar materializa prin consum unde, în mod logic, apare un dublu decalaj: între preț și cost pe de o parte și între preț și venituri salariale de pe altă parte.

- *Criza actuală are cauze și influențe sistemice, de natură structurală*

O primă abordare sistemică este cea referitoare de interpretarea rolului și locului pieței în ansamblul mecanismelor de formare a prețului, mai ales în domeniul produselor financiare.

În literatura economică occidentală și-a făcut tot mai mult loc opinia conform căreia actuala criză nu poate fi considerată ultima suflare a modelului capitalismului liberal, chiar dacă unele voci,

atât în Statele Unite cât și în Europa au propovăduit acest final încă de la începutul anului 2008⁸. În același timp nu poate fi negat nici faptul că o anumită variantă a acestui model liberal (variantele anglo-saxonă), care a asigurat dezvoltarea societăților occidentale pe parcursul multor ani își dovedește, cu ocazia acestei crize, incapacitatea adaptării la condițiile unei mondializări supuse presiunilor tot mai puternice ale economiilor emergente. Este varianta caracterizată prin sistemul dereglementării și plasării piețelor financiare în nucleul activității economice, plecând de la ideea capacității acestor piețe de a se autoregla.

De fapt, se contestă principiul "mâinii invizibile" al lui Adam Smith conform căruia o piață descentralizată, populată de agenți economici care nu sunt ghidați decât de propriul lor interes reușește să acomodeze ciocnirea de interese conflictuale individuale printr-o repartitie a bunurilor considerată la nivel colectiv ca fiind cea mai bună variantă posibilă. În termeni moderni putem spune că Smith atribuie pieței calitatea de a realiza prin schimb cea mai eficientă alocare a resurselor.

Trebuie amintit că opiniile contestatoare la adresa mâinii invizibile nu sunt de dată recentă dar, în actualele condiții, argumentele mai vechi sunt prezentate în contextul crizei piețelor financiare, mai ales prin optica efectelor crizei de subprime. Astfel, se arată că, în realitate, piețele sunt de tip incomplet⁹ și nu reușesc, aproape niciodată, să aloce resursele într-o manieră eficientă¹⁰. Piețele financiare sunt cel mai bun exemplu de piață incompletă iar criza subprime a dovedit că noile produse financiare nu au calitatea de a îmbunătăți indicele lor de eficacitate, din contră, au contribuit la creșterea gradului de "toxicitate" a mediului financiar.

Pe structura acestei analize se consideră că ar fi greșit să se aprecieze că procesul de „inovare”¹¹, care a explodat după 1980 pe piețele financiare, cu predilecție americane, ar fi redus expunerea la risc a operatorilor printr-o aparentă facilitate a pătrunderii micilor consumatori pe piață.

Avansând pe această linie a contestării teoriei liberale a mâinii invizibile, literatura occidentală a evidențiat un nou punct de vedere privind interpretarea rolului pieței în echilibrarea și stabilizarea macroeconomică¹², concepute ca posibile elemente de înțelegere și chiar evitare a crizei.

Astfel, se consideră că este necesară o reevaluare a teoriei riscului de piață conform căreia diversificarea riscurilor reduce riscul global (teoria "portofoliilor de risc" care ar putea fi transpusă în proverbul românesc ce ne învață că este mai înțelept să nu pui toate ouăle într-un singur coș). Realitatea a arătat contrariul: riscul legat de creditele imobiliare (subprime) diseminat într-o multitudine de active prin titrizare, în loc să reducă riscul global prin dizolvarea lor în mecanismele pieței au poluat într-o asemenea măsură aceste mecanisme încât au pierdut orice atribut profilactic devenind toxice. Se spune chiar că "diseminarea riscurilor a funcționat ca o pandemie în loc să reducă gradul de pericolozitate a îmbolnăvirii piețelor financiare"¹³.

⁸ M.Yunus et K. Weber: „Vers un nouveau capitalisme” Lattes. 2008; “Demystifying Responsible Investment Performance” UNEP Finance Initiative Asset Management Working Group. 2008; “Analysis of fundamental and financial Drivers. A UK Paper”. 2008; “La crise financière. Causes, effets, reformes nécessaires” PUF.2008. P.Artus et M.P.Virard „Le capitalisme est en train de s’autodétruire” La Decouverte. Paris 2009; C. Azariadis and R.Guesnerie „Sunspots and Cycles” Review of Economics 53/2008. s.a

⁹ Se consideră că o piață este „completă” atunci când este posibil să creeze un preț care să aprobe de orice risc previzibil ce ar putea apărea pe piață. În realitate, piețele sunt „incomplete” deoarece nu este niciodată posibil să se obțină un preț care să țină seama de toate riscurile posibile, previzibile sau nu datorită factorilor de mediu ca și a multitudinii de agenți și comportamentului incontrollabil al acestora.

¹⁰ O piață se consideră eficientă atunci când prețul reflectă în orice moment totalitatea informațiilor și factorilor ce influențează și determină condițiile schimbului. (Pentru 9 și 10 vezi H.Polemarchakis and P. Siconolfi “Asset Markets and the Information Revealed by Prices”. Economic Theory vol.3 1993)

¹¹ În perioada 1980-2006, piețele financiare americane au inventat aproximativ 200 de noi produse. (vezi: M.M.Robin: “Le monde selon Monsanto”. La Decouverte. Paris. 2008)

¹² “20 propositions pour réformer le capitalisme” Flammarion, Paris. 2009.

¹³ Lordon Frederique: „La crise de trop” Fayard. Paris. 2009.

O a doua abordare sistemică se referă la rolul Statului atât în declanșarea crizei cât și în ieșirea din criză.

Criza actuală obligă la o regândire a rolului Statului mai ales din prisma cheltuielilor pe care le generează atât pentru reglementarea unor mecanisme de piață cât și pentru protecția pe care trebuie să o asigure la nivel social și individual.

Cheltuielile pe care statele le-au angajat de la începutul crizei pentru ajutorarea și consolidarea sistemului bancar, pentru limitarea falimentelor și salvarea locurilor de muncă, pentru întărirea cadrului de protecție socială ca și cheltuielile viitoare necesare relansării economice au și vor avea implicații esențiale asupra funcției fiscale a statelor. Este de înțeles faptul că asemenea eforturi de finanțare vor trebui să fie astfel gândite încât să nu ridice grave probleme de justiție și echitate socială.

Problema justiției și echității fiscale este importantă la nivel național, în interiorul granițelor economice ale statelor, politica fiscală fiind una dintre cele mai evidente atribute ale independenței și suveranității statale. Este unul dintre cele mai importante mijloace de realizare a coeziunii și solidarității naționale prin practicarea unei impozitări adecvate locului și dinamicii diferitelor straturi și păături sociale.

Globalizarea aduce însă unele nuanțe în înțelegerea funcției fiscale a statului deoarece cadrul strict național al acestei funcții nu mai poate fi definit cu claritate. Aflându-se în condiții de concurență fiscală cu alte state, lovindu-se de efectele paradiselor fiscale și de tendința de globalizare a criminalității economice, statele sunt afectate chiar în interiorul lor de instabilitatea și lipsa de predictibilitate a surselor de finanțare bugetară ceea ce le limitează gradul de implementare a unor reale măsuri anticriză. Pe de altă parte, lipsa unor instituții și măsuri de reglementare la nivel mondial a fluxurilor financiare și a pieței de capital afectează prin efect de domino totalitatea statelor chiar dacă adevăratele cauze ale crizei sunt localizate doar la nivelul unui stat sau al unui grup de state.

Și până la declanșarea crizei, concurența fiscală între state era la cote maxime, accentuată de interesul atragerii de investiții străine ca și a câștigurilor din venituri străine (fonduri suverane) și economisirile internaționale. De remarcat că unul dintre elementele de accentuare a concurenței l-a constituit încă dinainte de a se declanșa criza – dar s-a intensificat masiv pe parcursul crizei - diversificarea formelor de concurență. Astfel, la concurența normală manifestată prin mărirea pieței sau costurile factorilor de producție s-au adăugat elemente ale concurenței fiscale și juridice cum ar fi simplificarea procedurilor contractuale și facilități fiscale. Chiar în interiorul unor spații economice organizate, cum ar fi Uniunea Europeană, tema politicilor fiscale a contribuit la divizarea și chiar conflictualizarea intereselor unor țări membre.¹⁴ Globalizarea a ridicat o problemă gravă țărilor puternic dezvoltate, și anume, concurență pe care trebuie să o înfrunte din partea țărilor emergente prin costuri mult mai reduse ale producției, în principal prin costul redus al forței de muncă. Ca răspuns la această formă de concurență și pentru a contrabalansa efectele sociale ale delocalizării, statele dezvoltate au pedalat pe politicile fiscale și pe măsuri juridice menite să le mențină puterea concurențială și să le permită preluarea unei părți cât mai importante din valoarea adăugată creată în economia globală.

Privită din acest punct de vedere, putem spune că globalizarea este o delocalizare a muncii către țări cu o valoare scăzută a forței de muncă și, în sens invers, o relocalizare a activelor nemateriale către țările dezvoltate.¹⁵

Asistăm astfel la o tendință de redefinire a rolului statului în sistemul integrat al raporturilor dintre el și piață, caracterizată printr-o dublă manevră menită să mențină avantajele de valorificare a capitalului țărilor dezvoltate față de cele emergente, chiar în condițiile în care cele din urmă beneficiază de avantaje comparative pe piața globalizată. Astfel, pe de o parte se încurajează

¹⁴ Vezi: Modzelewski Karol „L'Europe des Barbares” Paris.2006; Rifkin Jeremy “The European Dream” New York. Penguin. 2004; Decker Frank “Governance beyond the nation-states.Reflection on the democratic deficit of the European Union. “Journal of European Public Policy. 2002.s.a.

¹⁵ Max de Chanterac: „Vers des outils de mesures de l'optimisation fiscale” Flammarion. Paris, 2009

crearea de zone libere în speranța reducerii ritmului de dezindustrializare ca urmare a delocalizărilor, iar pe de altă parte se accelerează procesul de consolidare a așa numitei "economii a cunoașterii" prin care se dorește aducerea în țările dezvoltate a unui cât mai mare volum de active nemateriale (brevete, tehnologii, know-how etc.) generatoare de venituri sigure și pe termen lung. Se conturează evoluția spre o delocalizare spre zonele mai puțin dezvoltate ale lumii doar a factorilor materiali ai activității economice și, nicidecum, a factorilor nemateriali.

Pe fundalul actualei structurii globalizate a economiei mondiale, statele devin elemente dinamice ale unui sistem global în plină schimbare, cu evoluții greu previzibile și cu efecte și mai greu de contracarat. Din aceste motive, statele naționale nu pot fi excluse din panopia elementelor cauzatoare dar și rezolvatoare a crizelor.

O altă abordare sistemică a acestei crize se referă la schimbul raportului dintre cele două sfere primordiale ale sistemului productiv: industrializarea și informatizarea. O serie de autori¹⁶ francezi și belgieni consideră că principala cauză a crizei constă în lipsa de înțelegere și de raționalitate a mediilor de afaceri față de schimbarea acestui raport în sensul în care prioritatea activității economice (investiționale) au devenit conceperea produsului și calitatea acestuia, costul marginal pierzându-și aproape total importanța. Decalajul dintre vechile concepte legate de teoria industrializării și noile concepte ale informaticii ar fi creat un decalaj sistemic care ar fi principala cauză a crizei¹⁷. Efectele acestui decalaj ar fi vizibile într-o criză a consumului bazat pe vechiul model al industrializării conform căruia resursele naturale erau considerate inepuizabile, ceea ce impune trecerea la alt model exprimat prin trecerea de la a avea la a fi. Aceasta presupune înlocuirea „producției de produse cu producția de soluții”, adică construcția unei economii de efecte utile care ar gestiona mai bine resursele, ar prelungi durata de viață a produselor și ar respecta principiile ecologice.

Aceste elemente ne vor ajuta să înțelegem modul în care au evoluat politicile anticriză încercând să avem mai mult discernământ în ceea ce privește clarificarea conceptului de măsură sau politică anticriză.

Atât rezultatele cât și măsurile preconizate în această perioadă vorbesc despre obiective și modul în care au fost sau nu au fost atinse acestea. Selectarea obiectivelor urmează o logică simplă și corectă dar, după părerea mea, incompletă, aceea a revenirii unor indicatori macroeconomici la nivelul existent înainte de criză. În consecință, aprecierea rezultatelor se face doar în funcție de gradul în care respectivele măsuri au reușit acest lucru.

Printr-o astfel de abordare, conceptul de măsură anticriză este redus doar la latura sa cantitativ-constatatoare, marginalizând până la eliminare elementele de natură structurală. Această situație se explică, probabil, prin faptul că se iau în considerare doar efectele actualei crizei fără a acorda atenție efectelor crizei structurale pe care România le resimte cu acuitate încă de acum câțiva ani. Structura actuală a economiei românești are unele particularități care o situează în categoria victimelor colaterale ale globalizării.

Printre cele mai importante particularități menționez următoarele trei:

- a) restructurarea economiei preponderent prin procesul delocalizării, transformând-o într-un subcontractor specializat în piese de schimb, subansambluri și produse de lohn pentru piețele occidentale,
- b) incapacitatea economiei de a valorifica resurselor agricole proprii, transformând-o într-o piață dependentă de import în proporție de cca 70%;
- c) accentuarea caracterului de economie „manufacturieră de asamblare” în dauna caracterului de economie de „inovare și cercetare”.

Dacă aceste particularități ar fi mai bine integrate în structura conceptului de „măsuri anticriză” atunci s-ar ajunge la o înțelegere mai profundă a situației în care ne aflăm și nu ar mai exista o expectație nerealist de pozitivă în legătură cu succesul pe care măsurile luate, sau cele ce vor fi luate, le-ar putea avea în direcția scoaterii țării din criză.

¹⁶ Grupul „Vers un autre monde economique” coordonat de Michel Henochsberg

¹⁷ Vezi: Michel Volle: „Valeur, reseaux et intimité dans l' économie en crise”, Paris, 2008.

Tipul de măsuri anticriză care s-au luat de la începutul anului 2009 nu pot decât să încetinească sau uneori chiar să stopeze căderea economiei dar, conceptual, nu pot fi incluse în categoria de măsuri anticriză. Acest deziderat ar putea fi atins numai în condițiile în care ar exista o „strategie anticriză”, adică o schemă logică de gândire prospectivă în cadrul căreia măsurile ar fi inserate în programe ample de regândire și restructurare a economiei pe principiul valorificării potențialului intern de factori de producție și al stimulării capacității antreprenoriale naționale.

Ceea ce continuă să mi se pară curios este faptul că încă nu există o clarificare a rolului pe care măsurile guvernamentale îl pot avea într-o astfel de situație și, în consecință, o clarificare a gardului de expectație pe care populația îl poate avea în legătură cu efectul acestor măsuri.

Nu mai este un secret pentru analiza economică occidentală faptul că parcurgem o criză „indusă”, adică o criză specifică fenomenului de globalizare manifestată prin propagarea de la centru în direcția unor cercuri concentrice a unor inputuri negative generate la nivelul celor mai dezvoltate economii ale momentului. Așa după cum spuneam mai sus, dependența structurală a economiei românești față de aceste economii ne situează pe o poziție „de așteptare” ceea ce înseamnă că economia noastră așteaptă ieșirea din criză a economiilor de care depindem pentru a se putea revigora la rândul ei. Din acest motiv, pare cel puțin hazardată părerea conform căreia guvernul român, oricare ar fi el, ar putea găsi soluții miraculoase de ieșire din criză prin idei și mijloace proprii, înainte ca economia mondială, sau măcar europeană, să realizeze o astfel de performanță.

Oricât de încrezători am fi în abilitatea noastră seculară de a ne strecura printre încercările pe care ni le-a impus istoria, de această dată trebuie să înțelegem că România nu are cum și nici nu poate să fie o insulă de paradis într-un ocean în furtună.

Ar fi însă incorect ca această situație să fie transformată într-un argument al neimplicării guvernamentale sau într-o scuză a insucceselor guvernării.

Este însă un argument puternic în favoarea înțelegerii adevăratului rol pe care politicile guvernamentale îl pot avea într-o astfel de criză. Este un rol extrem de important și de o mare responsabilitate, acela de a gestiona criza.

J. Timbergen spunea că gestionarea crizei este arta guvernării fără bani dar fără a uita niciun moment valoarea banilor iar J. Attali trăgea atenția asupra faptului că gestionarea crizei presupune puterea de a renunța la principii fără a deveni neprincipial. Sunt definiții de un anumit stil dar care exprimă aceiași idee, aceea a „excepționalului”, căci gestionarea crizei nu poate fi altceva decât răspunsul la o situație de excepție la care, firesc, nu se poate răspunde decât cu soluții de excepție.

Dacă situația de criză poate fi considerată o situație de excepție, conceptul de măsuri de excepție nu poate fi tot atât de ușor înțeles și, mai ales, acceptat. Poate gestionarea crizei să permită luarea oricăror măsuri considerate necesare momentului dar care nu respectă logica raporturilor și echilibrelor din sistemul economico-social național?

Răspunsul trebuie căutat în regula de aur a oricărei societăți civilizate și care, indiferent de cât de necivilizată este societatea românească, de această dată ar trebui să o respecte. Este regula tratării echitabile a comunității în condițiile unor influențe negative generalizate. Din punctul de vedere al măsurilor de gestionare a crizei această regulă ar trebui să fie tradusă în câteva elemente esențiale de conduită guvernamentală:

- Orice măsură va trebui să plece de la ideea conform căreia criza este egală pentru toți, atât din punctul de vedere al suportabilității cât și al responsabilității. Chiar dacă politicile de solidaritate socială sunt operaționale ele trebuie completate cu măsuri de contributivitate echitabilă a tuturor actorilor economici și categoriilor sociale prin revizuirea (excepțională) a politicilor fiscale și a plăților sociale;
- Categoriile defavorizate vor trebui identificate prin adăugarea de criterii diferite față de cele utilizate înainte de criză, punând accentul nu numai pe situația lor actuală ci, mai ales, pe cea de perspectivă. Astfel, o categorie defavorizată va deveni cea a tinerilor care va trebui sprijinită pentru a obține posibilitatea continuității studiilor;

- Măsurile trebuie să creeze condițiile unei mai largi mobilități sociale, geografice și concurenționale pentru a permite angajaților, atât din mediul public cât și privat, să aibă acces la locuri de muncă inegal sau incomplet distribuite pe structuri profesionale, zone geografice și forme de proprietate;
- Chiar dacă necesitățile de susținere financiară a unor categorii sau regiuni defavorizate devin mai pregnante în perioada crizei, măsurile trebuie să aibă în vedere și continuarea procesului de reforme pentru a se obține substanța necesară reluării post-criză a creșterii economice prin modernizarea și perfecționarea structurilor economice și instituționale.
- Măsurile, oricât de excepționale ar fi, trebuie să evite mărirea decalajului de dezvoltare dintre România și media europeană pentru a nu compromite obiectivul convergenței.

Trebuie însă precizat că politicile de gestionare a crizei sunt mult mai complicate și mai dificile într-o economie ca cea a României, care nu a reușit să obțină înainte de declanșarea crizei o consolidare a procesului de macrostabilizare, decât în economiile care au reușit acest lucru. Din acest motiv, gestionarea crizei presupune existența unui consens politic ca un garant al suportului de credibilitate necesar acceptării măsurilor atât la nivelul populației, cât și al clasei politice.

Consensul politic nu poate fi conceput înafara instituțiilor statului.

Actuala criză internațională este atât de surprinzătoare încât analiștii încă nu au reușit să cadă de acord asupra unei strategii considerată a fi metoda sigură de luptă împotriva efectelor ei. Un singur aspect a întrunit însă acceptul general, acela că statului național îi revine un rol important în conceperea oricărui tip de strategie anticriză. De la Obama la Merkel, toți leaderii lumii și-au conceput politica anticriză pe pilonul de siguranță reprezentat de puterea și autoritatea statului.

La fel se încearcă și la noi. Atât programul de guvernare, bugetul cât și acordurile cu UE și FMI arată intenția conferirii statului român un rol important în combaterea crizei. Nimic mai lăudabil decât voința de a ne încadra în trendul general și de a folosi experiența unora mai dezvoltați decât noi dar este oare statul român la fel de „stat” cum este cel din celelalte țări?

Este statul român la fel de abil, potent și carismatic ca alte state ale lumii pentru a deveni un real instrument de luptă împotriva crizei?

Pentru a avea astfel de calități, statul român ar trebui să fie un partener credibil cu care cetățeanul poate și trebuie să colaboreze în rezolvarea unor probleme de interes specific dar care depind de soluționarea altor probleme de interes general. Cu alte cuvinte, ceea ce societățile moderne au reușit să înfăptuiască este problema conștientizării la nivelul individului și a colectivităților locale a faptului că interesul individual este condiționat de cel general iar atingerea unuia cât și a celuilalt este posibilă numai printr-o relație de parteneriat cu statul.

Din păcate, în comparație cu acele societăți, societatea românească apare ca fiind o adevărată vestigie a trecutului. Ea încă se mai caracterizează prin paradoxul opoziției dintre individ și stat, prin refuzul de a accepta obiectivitatea raportului dintre interesul individual și cel general, prin discriminări economice și administrative, prin rigiditatea unei birocrății incompetente dar omniprezente.

Pentru ca statul român să poată deveni un luptător anticriză trebuie să se transforme profund dar și rapid printr-un evantai de metode și politici care trec prin descentralizare, dereglementare, prin subsidiaritate dar și prin adevărate revoluții instituționale și fiscale ce conduc nu numai la simplificarea birocrăției dar și la creșterea încrederii cetățeanului în voința și putința statului de a-l servi și nu de a-l umili, de a-i respecta drepturile și demnitatea de cetățean nu numai obligațiile de contribuabil.

Atât față de obiectivele tranziției sau aderării la UE cât și față de celelalte țări central și est europene, România s-a individualizat prin întârzierea începerii unor procese economice fundamentale, cum ar fi privatizarea sau restructurarea, prin reducerea la jumătate de măsură a unor programe importante, cum ar fi cel de dezvoltare a infrastructurii sau a bazei energetice, printr-un ritm extrem de lent al implementării unor măsuri, cum ar fi reglementarea statutului proprietății asupra terenurilor agricole.

Așa se explică situația în care ne aflăm. România se situează pe ultimul loc în Uniunea Europeană la majoritatea indicatorilor macroeconomici iar decalajul în timp între nivelul ei de dezvoltare și media europeană este de peste 35 de ani. Perioada de criză pe care o parcurgem este o provocare pentru cele mai multe țări ale lumii. Din Statele Unite până în Bulgaria criza a dezmoșțit gândirea și practica economică, înțelegându-se că în situații excepționale, cum sunt cele de criză, se cer măsuri excepționale bazate pe o schimbare profundă a concepției și comportamentelor economice. Unii reușesc mai bine și mai repede, alții reușesc mai greu dar, fără excepție, voința de schimbare și de adaptare la problemele crizei este prezentă. Criza la români nu este doar modul în care percepem și acționăm în condițiile actualei crize internaționale ci și propria noastră criză în care trăim, aproape fără să ne pese, de mai mult de douăzeci de ani.

Este o criză românească sută la sută, datorată sută la sută greșelilor și nelegiuirilor noastre, întreținută pe parcursul acestor două decenii, sută la sută de inconsecvență și delăsarea noastră.

Este o criză a structurii economice dar și a structurii societății, a clasei politice dar și a mediului de afaceri, a criteriilor valorice dar și a coeziunii naționale, a educației dar și a culturii naționale.

Particularitățile istorice și culturale ale României pot însă explica doar în parte prezența unui management politic comportament economic special. Explicația se cere continuată și cu alte elemente ce își au originea în perioada comunistă.

Mulți dintre noi au trăit cu iluzia că după căderea regimului comunist rele și necazuri vor dispărea de la sine. Am crezut că existența lor este, în mod exclusiv, o consecință a comunismului și a totalitarismului.

Din păcate, nu a fost așa. Unele dintre relele comunismului le-am luat cu noi în tranziție, iar pe altele le-am făcut și mai rele decât erau.

După mai mult de douăzeci de ani, România se înfățișează ca o economie și o societate în care moștenirea comunistă a supraviețuit, metamorfozându-se într-un nou și original stil de viață caracterizat prin încercarea de adaptare la noile condiții fără a renunța la vechile mentalități și comportamente.

Așa se explică de ce economia românească nu a preluat decât instrumentele, nu și filozofia pieței capitaliste.

Dacă filozofia pieței capitaliste are ca idee centrală sporirea beneficiului prin lărgirea consumului ca urmare a unei permanente preocupări de reducere a costurilor unitare și, respectiv a prețului de vânzare, piața românească are ca idee centrală sporirea beneficiului nu prin stimularea consumului ci prin ridicarea prețului de vânzare până la nivelul la care susține costul necompetitiv al producției interne, indiferent de calitatea, atractivitatea sau modernitatea acesteia.

Pare paradoxală o adaptare prin nemodificare, totuși, realitatea românească ne confirmă acest lucru. Astfel:

- Deși se avansează permanent în direcția privatizării și a manifestării capitalului privat în economie, marea majoritate a cetățenilor vor ca statul să le asigure locuri de muncă și "o viață decentă" prin menținerea unui important efort bugetar de asistare socială;
- Deși proprietatea privată a fost garantată și apărată prin Constituție, statul a continuat să discrimineze proprietatea privată autohtonă prin acordarea de facilități neconcurenționale capitalului străin interesat de privatizarea unor importante unități industriale sau bancare;
- Deși nivelul productivității muncii este mult sub media europeană, sindicatele cer ridicarea veniturilor reale până la nivelul european, fără a se implica în efortul de creștere a productivității;
- Deși noii oameni de afaceri români se pronunță pentru dezvoltarea și liberalizarea pieței interne, cea mai mare parte a beneficiilor lor o plasează în străinătate sau o afectează unui consum personal de lux, fără a face investiții productive importante.
- Deși se declară necesitatea creării și dezvoltării unei clase de mijloc, principalele categorii de intelectuali (profesori, medici, cercetători științifici) au venituri la limita mediei pe

economie, fiind salarizați tot în baza eronatului principiului socialist al împărțirii muncii în productivă și neproductivă chiar dacă s-a creat legea salarizării unice;

- Deși s-a creat și funcționează piața de capital și sistemul bursier, privatizările și licitațiile pentru cheltuirea banului public se realizează fără transparența, înafara pieței de capital, nu pe principiile competitivității ci prin negocieri și înțelegeri specifice economiei socialiste, adică dirijate și supervizate de către interesele puterii politice.
- Deși veniturile populației au crescut după 1990, polarizarea societății a continuat să se consolideze favorizând apariția unei piețe foarte restrânse a consumului de produse și servicii de bună calitate, compatibile cu standardele piețelor occidentale. Nu s-a conturat încă tendința extinderii acestora ci, din contră, tendința izolării ei în „insule de prosperitate”. În schimb, există o tendință puternică de „reciclare” pe piața românească a unor produse străine de proastă calitate dar cu prețuri acceptabile care mulțumesc consumul de masă la supermarketuri și suplinește lipsa produselor ieftine și de calitate ale industriei românești.

În raport cu statele Uniunii Europene, România își „consolidează” statutul de piață de desfacere. O piață mare din punctul de vedere al numărului de cumpărători dar mică din punctul de vedere al puterii lor de cumpărare. Astfel, locul pe care România „și-l câștigă” în ansamblul european este acela al unei piețe” de categoria a II-a unde mărfurile contrafăcute și cele second hand încă se bucură de atractivitate.

Aderarea României la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 a însemnat o importantă schimbare a statutului său internațional dar și a modului de concepere și organizare a complexului național instituțional dar avantajele aderării nu reprezintă un panaceu universal al problemelor României deoarece realitatea românească are specificul său, imposibil de ignorat. El este dat nu atât de spațiul mioritico-balcanic ci de situația reală: veniturile sunt mici, instituțiile nu funcționează sau funcționează greoi, incoerent și cu întârziere, corupția îngreunează și descurajează activitățile economice ale micilor întreprinzători autohtoni favorizând relațiile clientelare și afacerile la limită sau chiar înafara legalității. Iată de ce, funcționarea unei adevărate economii de piață, de tip european în România nu poate fi concepută fără respectarea specificului național, materializat în tipul de acțiune și comportament al actorilor economici autohtoni.

Niciun progres ulterior în direcția reducerii substanțiale a decalajelor față de media europeană, nicio îmbunătățire importantă a condițiilor de viață și niciun orizont optimist de dezvoltare a tinerei generații nu vor fi posibile dacă nu se vor înțelege și aborda cu cea mai mare grijă și competență particularitățile pe care le avem din punct de vedere istoric, cultural și comportamental.

Aceste particularități explică, în parte, structura și situația economică a României după 1990.

Realitatea ne obligă să recunoaștem că România nu a reușit o transformare structurală a economiei, odată cu renunțarea la sistemul centralizat de conducere, ci doar o distrugere violentă și neeficientă a vechii structuri economice, fără a construi o nouă structură economică capabilă să-i pună mai bine în valoare factorii de avantaj comparativ, atât pe piața internă cât și pe cea internațională.

Pe parcursul perioadei 1990-2015, fără nici o excepție, procesul de remodelare a structurii economice a fost determinat într-o manieră exclusivă de factori externi cuprinși - sui generis - în aria mai largă de referință a ceea ce numim proces de globalizare sau de liberalizare a circulației factorilor de producție la nivel mondial.

În lipsa unei strategii naționale sau măcar a unei concepții de dezvoltare pe termen lung, aportul de capital străin nu a fost orientat în mod conștient spre ramuri sau activități considerate prioritare ci a fost încurajat să activeze oriunde și oricât în speranța unei rapide revigorări economice și a unui eficient transfer de management și comportament de economie de piață.

Din păcate, în majoritatea cazurilor, speranțe s-au dovedit iluzorii.

În ceea ce privește aportul de capital străin, politica românească a fost întotdeauna pasivă, fără a încerca să orienteze investițiile sau să urmărească anumite priorități. Din această cauză, investițiile străine au venit în România pe argumente care nu aveau nimic comun cu principiile unei strategii naționale de dezvoltare pe termen lung ci doar cu avantaje punctuale sau conjuncturale ale investitorilor străini cum au sunt:

- obținerea de avantaje prin specularea unor lacune, greșeli sau inadvertențe ale legislației românești în primii ani de după 1990
- preluarea unor bunuri de capital industrial nu în interesul funcționării lor ci al demontării și exportului spre valorificare ca materie primă (fier vechi) pentru industriile străine din ramura metalurgiei sau neferoaselor
- preluarea unor resurse naturale importante și deficitare pe piața externă în scopul exportului lor în stare neprelucrată (cherestea)
- înființarea unor unități de producție în lohn prin utilizarea forței de muncă la costuri inferioare mediei europene
- delocalizarea unor activități creatoare de piese de schimb, subansamble, sau de asamblare în industria auto și electromecanică prin valorificare costului redus al forței de muncă
- delocalizarea unor ramuri industriale producătoare de bunuri cu valoare adăugată mică și grad redus de tehnicitate, destinate unui consum de masă pe o piață cu putere de cumpărare redusă (detergenți, băuturi răcoritoare, bere)
- dezvoltarea unor ramuri industriale energointensive, poluante și cu un nivel scăzut de calificare a forței de muncă (oțel, aluminiu, ciment)
- dezvoltarea unei rețele de retail, de tip supermarket, în scopul impunerii unui monopol al produselor agro-alimentare din import pe piața internă.
- preluarea activelor bancare românești prin intermediul privatizărilor și utilizarea potențialului pieței de credit românești, prin practicarea unor dobânzii și condiții de creditare inadmisibile în alte țări UE, fiind considerate excesiv de dezavantajoase pentru clienți.

Aderarea la UE de la 1 ianuarie 2007 nu poate fi interpretată ca o recunoaștere a compatibilităților economice, instituționale sau politice românești măcar cu media lor europeană ci doar ca o necesitate politică pe care Uniunea a avut-o în contextul geopolitic european și mondial. Faptul că la data aderării România nu era realmente pregătită pentru a suporta dar și a respecta condițiile de competitivitate ale pieței unice europene a limitat și mai mult tendințele de remodelare a structurii economice deoarece deschiderile practicate la nivelul piețelor și ale contului de capital au permis ofertei străine să ia în stăpânire totală piața internă, eliminând oferta românească incapabilă să reziste concurenței comunitare.

*Conjunția acestor factori externi, grevați pe incapacitatea internă de a promova și pune în practică o strategie de dezvoltare, reală și nu electorală, atât pre aderare cât și post aderare au determinat apariția unei structuri a economiei românești căreia nu i se poate atribui nici caracterul modern, nici european și nici eficient.*¹⁸

Pe o scară imaginară a diviziunii internaționale a muncii această structură ar putea fi considerată „neo-colonială”¹⁹, adică o structură aproape identică teritoriilor coloniale de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Aceste teritorii erau exportatoare unidirecțional (spre metropolă), în proporție de cca 70-75% de forță de muncă slab calificată, materii prime și materiale slab prelucrate, produse manufacturiere de asamblare cu adaos masiv de muncă slab calificată. Importul lor era de asemenea unidirecțional (din metropolă) și reprezenta tot între 70-75% bunuri prelucrate industriale și agroalimentare. O altă caracteristică a acestor teritorii o reprezenta extrem

¹⁸ Mircea Coșea: „Prea târziu, prea puțin, prea încet”. Ed. Business Adviser. 2009.

¹⁹ Michel Godet „Le Courage du bon sens. Pour construire l’avenir autrement”. Ed. Odile Jacob. Paris 2009

de slaba reprezentare (în majoritatea cazurilor inexistența) a capitalului local atât în activitățile industriale sau agricole cât și în sectorul bancar.

Deși termenul de "neo-colonial" are un evident caracter peiorativ, cu greu îl putem evita în cazul analizei structurii a economiei românești.

Orientarea unidirecțională a comerțului exterior este o realitate și a economiei românești. Astfel în 2013²⁰, comparativ cu țările care au aderat la UE în 2004, România are cel mai mic grad de diversificare geografică a comerțului, înregistrând o orientare unidirecțională spre Uniunea Europeană de 70% din exporturile sale. China și Țările Arabe au dispărut din primii 20 de parteneri comerciali ai României iar exporturile către Rusia s-au redus cu 50%. Nici comerțul cu SUA și Japonia nu a mai cunoscut creșteri semnificative în ultimii zece ani.²¹

Din punctul de vedere al structurii pe produse al comerțului exterior, se observă menținerea caracterului de economie „primară”, capabilă să ocupe pe piețele externe doar crenele de produse cu tehnicitate redusă dar energointensive și mari consumatoare de muncă slab calificată, creatoare de valoare adăugată mică.

Trebuie subliniat faptul că anumite grupe de mărfuri cum ar fi: mașini și aparate, echipamente electrice, mijloace și materiale de transport reprezintă de fapt piese de schimb, subansamble sau produse asamblate în țară cu piese și materiale din import.

O altă caracteristică neo-colonială a structurii economice românești este reprezentarea extreme de palidă a capitalului autohton în ansamblul ramurilor și subramurilor productive dar, mai ales în sistemul bancar și de asigurări. Modelul de structură pe care economia românească îl are chiar după mai mult de după 20 de ani de tranziție și aproape opt ani de aderare la UE este atipic față de normele și principiile europene prin incapacitate pe care o dovedește de a găsi un echilibru macroeconomic și structural capabil să valorifice elementele de avantaj comparative pe care le are și reducerea dependenței funcționale față de economiile țărilor europene mai dezvoltate. Acest lucru este evidențiat nu numai de faptul că marea majoritate a producției industriale constă în produse de lohn, piese și subansamble orientată nu spre piața internă ci spre centre importante de producție din occident, nu numai de dependența alimentară prin importul a cca. 70% din hrana zilnică ci și prin valorificarea (prin sumele trimise în țară) unei părți importante a potențialului național de forță de muncă emigrat în aceleași țări occidentale.

Actuala structură a economiei românești ne situează pe ultimul cerc concentric al integrării europene dacă se consideră centrul acestuia nucleul occidental al UE.

Este o poziție marginală dar supusă atât forței centripete cât și celui centrifugale ale sistemului. Pe de o parte, suntem atrași spre centrul sistemului printr-o dependență a fluxului de factori de producție, pe de altă parte, suntem îndepărtați de centru prin lipsa de compatibilitate cu standardele și normele europene. Este o poziție de acceptare dar și de respingere, o poziție de "toleranță" a sistemului față de un element care nu corespunde esenței sale dar care este necesar din raționamente politice, explicate de teoria unificării politice a Europei sub auspiciile Comisiei Europene.

Consider că aceste trăsături ale structurii economiei românești de după 1990 stau la baza crizei interne în care România se afla încă înaintea declanșării crizei financiare și economice mondiale. Premisele acestei crize interne existau încă din perioada anilor 1980 pe fundalul decăderii abrupte a economiei socialiste dar este regretabil și condamnable faptul că imediat după 1990 nu s-a înțeles impactul pe termen lung al acestor premise și nu s-a acționat în direcția eradicării problemelor lor de fond ci doar în direcția soluționării pompieristice și conjuncturale ale unora dintre cele mai grave efecte ale lor asupra condițiilor imediate de viață ale populației.

În România de azi, ceea ce numim „piață”, ca o expresie a libertății economice, se transformă brutal într-un domeniu confuz în care finețea raporturilor concurenționale este înlocuită cu grosolănia raporturilor clientelare.

²⁰ An de referință, fiind considerat cel mai dinamic după 1990, un an de „boom economic”

²¹ Khris. RO. Cristian Orgonas "Cum a reconfigurat capitalismul comerțul exterior al României. 19 iunie 2009

Ceea ce ar trebui să fie „democrație”, ca o expresie a libertății politice și a participativității extinse, se transformă într-un instrument de promovare și consolidare a poziției grupurilor de interese partinice sau chiar transpartinice.

Presiunea masivă pe care politicul o face de peste douăzeci de ani asupra economicului are efect biunivoc: deteriorează și mecanismele pieței dar și pe cele ale democrației. O consecință a acestei situații este consolidarea corupției politice, adică a abuzului pe care l-au săvârșit, din ce în ce mai elaborat dar și mai puternic, oamenii politici cărora le-a fost încredințată puterea, în vederea satisfacerii unor interese personale, fie de natură materială, fie politice. Corupție politică a transformat statul român într-un „stat capturat”.

Statul capturat reflectă acea structură și funcționare a instituțiilor statului caracterizate prin faptul că persoane private, grupuri de interese sau orice altă grupare socio-profesională influențează sau chiar determină conceperea, votarea și promulgarea unor legi, unor decrete sau ordonanțe de urgență în propriul lor interes sau avantaj. Capturarea statului este acea formă a corupției politice care se caracterizează prin:

- Acțiunea deliberată a unor indivizi, grupuri sau firme orientată spre influențarea sau chiar determinarea adoptării unor legi sau politici economice care să îi favorizeze direct și nemijlocit în realizarea unor beneficii în interes propriu,
- Utilizarea pentru realizarea acestui obiectiv a unor forme ilicite și netransparente de cointerese, în interes personal a acelor oameni politici și oficiali ai puterii care au capacitatea decizională necesară atingerii obiectivului propus.

Dezvăluirile dosarelor Microsoft, EADS, Loteria Română, Rompetrol și altele care vor urma confirmă, din păcate, părerea pe care am prezentat-o public încă de acum zece ani, conform căreia Statul Român este un Stat Capturat.

Fiecare dintre guvernele de după 1990 au declarat la investitură că vor lupta împotriva corupției dar nu s-a făcut nimic iar ultima perioadă a marcat doar o pseudo vânătoare de corupți care nu a putut elimina suspiciunile unor războaie politice.

De ce nu s-a întreprins nimic sau doar atât de puțin ?

Pentru că însăși guvernele sunt capturate de sistemul și mecanismele corupției politice. Sunt prinși între ciocanul intereselor partidului sau partidelor care i-au susținut și nicovale ciclurilor electorale. Statul Capturat facilitează funcționarea unuia dintre cele mai perverse și periculoase mecanisme de redistribuire bugetară creând instituțional și securizând politic instrumentele transferului de avuție națională din sfera economiei în sfera politicului. Este mecanismul prin care „clientela politică” devine un adevărat capitol de cheltuieli bugetare în dauna celor de investiții și servicii sociale. Politica românească a subminat mecanismele pieței libere prin înlocuirea conducerii centralizate comuniste cu sute de hotărâri și ordonanțe de urgență în folosul unor interese sau clienți politici.

Ultimele evenimente din zona DNA- ANI ca și condamnările unor importante personalități din business și politică au adus serioase lovituri Statului Capturat, dând speranța decăderii sau chiar eliminării acestuia. Desigur, ar fi nu numai un element de reechilibrare a raportului dintre economic și politic dar și de recâștigare a încrederii în instituțiile și mecanismelor statale cu efecte pozitive în sfera relațiilor cu aliații noștri externi.

După părerea mea, există însă și unele semne de întrebare, unele îngrijorătoare, asupra modului în care se desfășoară și asupra efectelor procesului de eliminare a Statului Capturat.

În primul rând, trebuie spus că procesul nu își are originile în interiorul sistemului socio-politic românesc ci în exteriorul acestuia ca urmare a contradicțiilor din ce în ce mai puternice, pe plan economic dar și cu consecințe geopolitice, între guvernele unor țări occidentale și societățile multinaționale. Criza a acutizat aceste contradicții, determinând guvernele unor țări importante ale relațiilor geopolitice actuale să ia măsuri dure împotriva tendinței multinaționalelor de a înlocui raporturile inter state cu raporturile dintre ele, de multe ori sacrificând interesele statale/naționale în avantajul intereselor de profit și acaparare de piețe. Dosarele Microsoft, EADS ca și celelalte sunt deschise în România ca urmare a deschiderii lor prealabile în SUA sau alte țări europene. Ele sunt la

noi doar o consecință impusă de presiuni exterioare. Deoarece originile procesului sunt în exterior, mă întreb dacă fără aceste presiuni s-ar fi finalizat dosarele DNA? Pe aceeași bază, mă întreb dacă procesul de eliminare a Statului Capturat este autentic, adică este o expresie de voință politică românească, o expresie a maturizării și a schimbării concepției și comportamentului politicii românești sau doar obediența la o decizie transmisă pe filiera NATO-UE? Putem fi siguri că politica noastră s-a "vindecat" de boala statului capturat sau va recidiva?

În al doilea rând, trebuie să ne întrebăm dacă eliminarea Statului Capturat se va realiza pe cale pașnică sau violentă? Statul Capturat înseamnă o "armată" de clienți și potențați, de la baronii locali la funcționarii numiți politic la o umilă primărie rurală. Statutul lor social, cariera, averea chiar existența lor este legată de Statul Capturat. Ei aparțin acestuia iar acesta este reprezentat de ei. Vor abandona totul și se vor lăsa judecați, confiscați sau poate și încarcerați fără să opună rezistență? Cu siguranță vor opune rezistență atât prin efortul de a promova electoral în funcții decisive ale statului persoane fidele lor dar și prin alte mijloace care pot chiar submina integritatea teritorială și suveranitatea statului fiind dispuși să facă cu oricine și oricând orice compromis pentru a-și menține statutul și privilegiile.

În al treilea rând, trebuie să ne punem întrebarea cum va evolua "artizanul" procesului de eliminare a statului capturat. Artizanul este sui generis justiția. Procesul nu se face prin reforme, politici economice sau legislative ci prin cercetări penale. Având un asemenea rol demiurgic cu acces unic la pâine și cuțit, justiția va rămâne la locul și rolul conferite democratic și constituțional sau va prelua atribute de decizie și conducere prin anihilarea rolului parlamentului și a altor instituții democratice?

Am convingerea că asistăm la o încercare de "reformare" din exterior a societății și economiei românești plecându-se de la o idee esențială a oricărei viziuni neo liberale asupra dezvoltării. Ideea utilizării resurselor (economice și politice) în direcția realizării unor obiective considerate prioritare la un anumit moment istoric. Momentul istoric "actual" îl reprezintă situația concretă a cadrului integrator în care ne aflăm (Uniunea Europeană) în contextul propriei sale crize agravate de restartarea războiului rece ("război hibrid"). Prioritar pentru UE și NATO în aceste condiții este încercarea de controlare, monitorizare și uniformizare a membrilor săi prin accelerarea procesului de compatibilizare a parametrilor naționali cu cei comunitari. "Reforma" promovată prin instrumentul DNA în România conduce la o astfel de compatibilizare prin eliminarea "pierderilor" de potențial de dezvoltare și stabilitate cauzate de corupția clientelismului politic. În paralel, se realizează și o reșezarea a raporturilor politice în scopul obținerii unei stabilități necesare rolului important jucat actualmente de România prin poziția sa geopolitică.

Probabil că "reforma DNA" va reuși să demanteleze într-o oarecare măsură structurile statului capturat dar nu este nici pe departe suficient pentru a garanta progresul și modernizarea viitoare a țării. Va fi, în cel mai bun caz, asigurarea unei platforme solide pe care s-ar putea construi o economie mai eficientă și o societate mai democratică dar pentru a se realiza acest lucru este nevoie de o viziune și o strategie a dezvoltării pe termen lung, sprijinită pe un consens politic intern. Deocamdată, nu am nici un semn că la nivelul actualei clase politice ar exista dorința și putința unei astfel de construcții. În lipsa foarte probabilă în viitorul apropiat a unei astfel de putințe la nivel național, prevăd o "absorbție" din ce în ce mai accentuată a "destinului" României în marele destin al partenerilor noștri, fie ei UE sau NATO.

Rămâne de văzut în ce măsură destinul altora va fi favorabil și destinului nostru.